

Handboek voor meerstemmigheid

stem

van

het

water

waag futurelab

Stem van het water

Ontwerpde methode om de
meerstemmigheid
van een gebied te (h)erkennen

waag futurelab

Inhoudsopgave

---

1. Introductie

- Waag Futurelab - Urban Ecology Lab
- Waarom deze methode?
- Uitgangspunten

2. Methodes

2.1 Waarnemen & ontmoeten

- List as poetry
- Nieuwe relaties
- Vignetten
- Veldnotities
- Photo voice

2.2 In kaart brengen

- Counter mapping
- Participatieve mapping
- Empathie mapping

2.3 Verbeelden

- Brief aan de toekomst
- Backcasting

3. Stemmen van het IJ

- Zeilbootvaarder
- Pontschipper
- Verkeersleider Schellingwoude
- Woonbootbewoner
- Onervaren vaarder
- Stadsecologen

4. Maken

4.1 Voorbeelden interventies

- Interventies Waag Futurelab

4.2 Interventies Stemmen van het IJ

- Floating Lectures
- Micronatie voor de meer-dan-mens
- Doorkijkjes in de waterwereld

1. Introductie

Met deze ontwerpende methode nodigen we je uit om met andere ogen naar het IJ en haar omgeving te kijken. De methode omvat verschillende oefeningen die je stimuleren anders te kijken, nieuwe relaties aan te gaan of bestaande relaties te verbeteren. Dit kunnen relaties zijn tussen mensen, maar ook tussen mensen en de levende omgeving (dieren, planten, schimmels). Op deze manier kunnen we met elkaar de meerstemmigheid van het IJ (h)erkennen en bouwen aan een groene, veilige toekomst voor het IJ.

Het gaat niet goed met de planeet en onze rivieren. De opwarming van de aarde en het verlies van biodiversiteit zorgen voor een grote druk op de planetaire gezondheid. Er is geen reserve planeet, en dat maakt het noodzakelijk om op een andere manier met de planeet om te gaan. Rekening houden met de omgeving, de lokale context en andere perspectieven is hierbij essentieel, ook in onze omgang met rivieren. Uit onderzoek van het Wereld Natuur Fonds blijkt dat dijken, dammen en uitbaggering nog steeds zorgen voor ernstige aantasting van rivieren in Europa.* Hierdoor ontstaan frequentere en intensere overstromingen en droogtes, die worden verergerd door klimaatontwrichting.

Meerstemmigheid

Wanneer we nadenken over het IJ als waterweg, denken we al snel aan de economische en veiligheidsaspecten. Hoe creëren we waarde via het ondersteunen van de beroepsvaart? En hoe combineren we dat met recreatie en veiligheid? Denk aan mensen efficiënt heen en weer verplaatsen met de pont, zwaarbeladen schepen die over de rivieren worden verplaatst, cruiseschepen met toeristen die Amsterdam willen bezoeken en hoe deze stromen elkaar continue kruisen. Maar het IJ is zoveel diverser, en dient meer belangen dan alleen die van de mens: het IJ als leefomgeving voor veel dieren en planten, het IJ als commons (gemeengoed), en het IJ als zelfstandige identiteit.

Het bij elkaar brengen van de verschillende belangen van natuur, economie en waterveiligheid is gewenst, maar hoe doen we dat?

Meer ruimte geven aan rivieren is essentieel en draagt bij aan het herstel van biodiversiteit, klimaatbestendigheid én het versterken van economische groei.* Een samenspel tussen deze belangen is mogelijk, maar hiervoor is het belangrijk dat we onszelf als mensen onderdeel maken van de context van de rivieren. We kunnen het water niet naar onze economische hand zetten, maar zijn actief onderdeel van het ecosysteem. Daarom is het belangrijk onszelf af te vragen: waar optimaliseren we voor? En wie moet er dan een stem krijgen in het ontwerpen van onze omgeving?

Deze publicatie biedt handvatten in het geven van een stem aan het IJ. De methoden nodigen uit om met een andere houding je in te leven in anderen waarmee je het IJ deelt: van menselijke gebruiker tot de levende omgeving en het water zelf. Met de oefeningen in dit boek ga je concreet aan de slag om deze stemmen op te halen. Deze nieuwe perspectieven kan je vervolgens meenemen in besluitvorming en je eigen werk.

*Bron: WWF (2024), 'Herstel van Europese rivieren essentieel voor klimaatweerbaarheid'

Waarom deze methode?

Het IJ is een bijzondere en belangrijke plek voor velen. Van binnenvaartschipper tot snoek en van recreant tot alg. Het wordt steeds drukker op en rondom en water, het risico hiervan is dat belangrijke perspectieven of behoeftes uit het oog verloren raken. Hoe zorgen we ervoor dat we ons beter kunnen inleven in de ander en meer rekening houden met elkaar?

Met deze methode stimuleren we mensen om met meer aandacht en betrokkenheid naar de levende omgeving te kijken. De methode draagt bij aan het verbeteren van de relatie tussen stadsbewoners, het leven in het IJ en haar menselijke gebruikers.

Het is belangrijk om de relatie tussen de verschillende IJ gebruikers en ander leven op het IJ te verbeteren:

- De natuur verkeert in crisis. Diversiteit neemt af en leef gebieden verdwijnen. In het ecologisch herstel speelt de stad een opmerkelijke rol: niet alleen als hotspot voor biodiversiteit, maar ook als dagelijkse ontmoetingsplek waar we de banden tussen menselijk en ander leven kunnen aanhalen.
- Er kunnen veel onveilige situaties op het IJ ontstaan, met al de verschillende gebruikers die met andere belangen en een andere blik het water op gaan.

Het doel van deze methode is om met meer aandacht en betrokkenheid naar de levende omgeving in en rondom het IJ te kijken:

- Daardoor kunnen er betere klimaat-adaptieve en natuur-inclusieve oplossingen worden bedacht voor alle partijen.
- Kunnen we met elkaar meer zorg dragen voor de natuur
- Worden verschillende gebruikers zich meer bewust van elkaar, waardoor zij meer rekening houden met de ander op het water

In deze methode gebruiken we de term meer-dan-mens. Het meer-dan-menselijk perspectief is een lens waarmee je kunt kijken naar een vraagstuk. Het perspectief erkent het belang van het grotere ecosysteem waar mensen onderdeel van zijn. Planten, dieren en organismen worden expliciet meegenomen in het nadenken over het vraagstuk. Wat betekenen bepaalde keuzes voor hen?

Het meer-dan-menselijk leven is nu vaak ondervertegenwoordigd in het nadenken over maatschappelijke vraagstukken, terwijl zij van groot belang zijn voor onze toekomst. Door beter te luisteren en kijken naar meer-dan-mens, kunnen we met elkaar inclusieve, toekomstbestendige oplossingen bedenken voor onze steden.

Groene maakplaats op wielen - Amsterdam Science Park

Workshop inleven in de meer-dan-mens - Amsterdam Science Park

Workshop Waag Futurelab

Uitgangspunten – Methodisch

In het volgende hoofdstuk vind je methoden die je kan toepassen met bewoners van een buurt, gebruikers van een gebied of met je collega's. Bij het ontwikkelen van deze methoden nemen we een aantal uitgangspunten als basis die we hieronder toelichten. Vanuit welke visie zijn deze methoden ontworpen, en met welke houding nodig je iemand uit deze oefeningen te doen?

Publiek onderzoek

Onderzoek in samenwerking met de samenleving, ten behoeve van de samenleving. Met als doel: zoveel mogelijk mensen mee laten ontwerpen aan onze toekomst.

Co-creatie met mens en meer-dan-mens

Een inclusieve onderzoeksmethode waarin deelnemers een actieve rol hebben in het onderzoek en ideeën inbrengen. Alle deelnemers hebben een gelijkwaardige invloed op het proces. Hierdoor ontstaat zichtbaarheid (en begrip) voor meerdere perspectieven, een gedeeld eigenaarschap en dialoog tussen betrokkenen.

Arts of noticing

Arts of noticing is een onderzoeksbenadering waarin het waarnemen en exploreren van de omgeving met alle zintuigen centraal staan. Door de omgeving aandachtig te ervaren met alle zintuigen, merk je dingen op die normaal onopgemerkt blijven. Deze methode biedt interessante mogelijkheden tot aandacht en traagheid in interactie met de levende omgeving.

Uitgangspunten - Houding

De volgende houding helpt bij het doen van de oefeningen uit deze methode:

- Open blik
- Empathisch
- Relatieveel (mens als onderdeel van het ecosysteem)
- Aandachtig
- Praktijkgericht

Midzomernachtviering Waag Futurelab - Amsterdam Science Park

2. Methodes

Hieronder vind je methoden die je kan toepassen met bewoners van een buurt, gebruikers van een gebied of met je collega's. De methoden zijn ingedeeld in drie categorieën: waarnemen & ontmoeten, in kaart brengen en verbeelden.

2.1 Waarnemen & ontmoeten

De blik van een ander begrijpen gaat niet vanzelf. Wil je beslissingen of beweegredenen van de ander snappen, is het belangrijk om je in te leven. Maar hoe doe je dat?

De oefeningen in dit hoofdstuk helpen je om vragen te stellen over de leefwereld van de ander. Ze helpen je om je eigen perspectief te verbreden of om mee te kijken met de blik van een ander. Het zijn tegelijkertijd oefeningen waarmee je direct je waarnemingen en inzichten documenteert.

List as poetry

Dit is een opwarmoefening die je stimuleert op een bewuste en vertraagde manier naar je omgeving te kijken. De oefening helpt je om waar te nemen met al je zintuigen. Het is tevens een laagdrempelige en originele manier om te documenteren.

Benodigdheden: Pen en papier

Oefening: Sta op. Kies een richting waarin je iets ziet wat je aanspreekt of waarin je iets onverwachts ziet. Wandel 12 stappen in de door jou gekozen richting. Stop, ontspan en neem de omgeving voor 5 minuten waar met al je zintuigen. Wat zie, ruik, voel, hoor je?

Schrijf of teken 10 dingen die je waarneemt, dit kunnen dingen zijn die je ziet, emoties, lichamelijke sensaties, gedachten, dieren, materialen, mensen, ...

Gefeliciteerd! Je hebt nu je eerste 'list as poetry' gemaakt.

Draag je gedicht voor aan de andere deelnemers en ga in gesprek over wat opvalt, overeenkomt, verschilt, blijft hangen en vragen oproept.

Nieuwe relaties: mens x mens

Dit is een opwarmingsoefening die je helpt inleven en te verhouden tot 'de ander'. In de eerste variant wordt gefocust op de menselijke omgeving, in de tweede variant staat de meer-dan-mens centraal. Deze oefening leidt vaak tot meer erkenning en waardering voor de omgeving.

Benodigheden: Pen en papier, camera (optioneel).

Oefening: Kies een menselijke actor in de omgeving van het IJ. Denk na over de volgende vragen en documenteer je gedachten met foto's, tekeningen en/of tekst.

- Hoe, waar en hoe vaak kom je de ander tegen in je dagelijks leven?
- Hoe waardeer je deze persoon?
- Hoe zou de ander mij waarderen?
- Wat is mijn relatie met deze persoon?
- Hoe kan ik deze relatie meer waarderen of verbeteren?

Nieuwe relaties: mens x meer-dan-mens

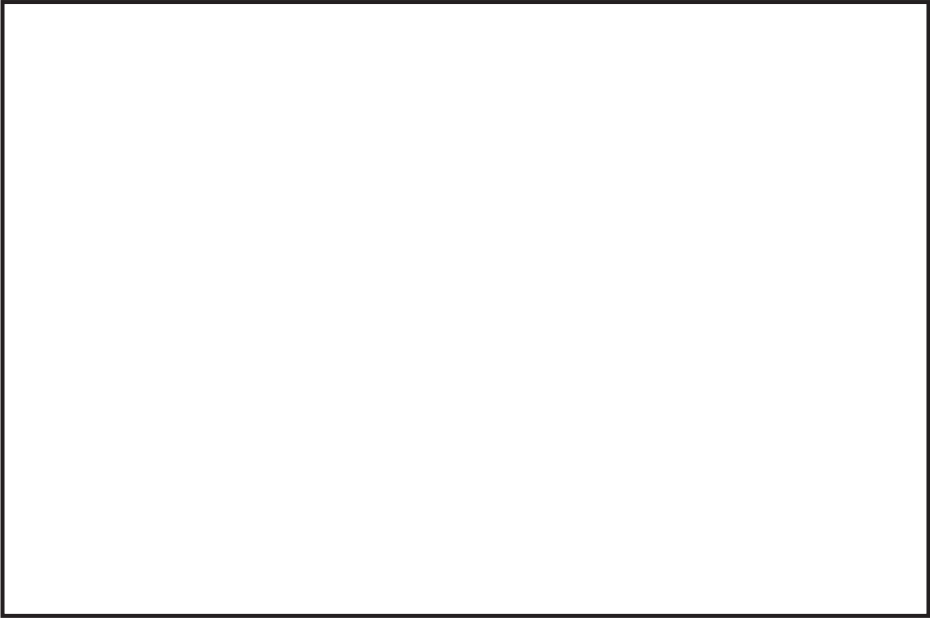
Dit is een opwarmoefening die je helpt inleven en te verhouden tot 'de ander'. In deze variant staat de meer-dan-mens centraal. Deze oefening leidt vaak tot meer erkenning en waardering voor de omgeving.

Benodigheden: Pen en papier, camera (optioneel).

Oefening: Kies een meer-dan-menselijke actor in de omgeving van het IJ. Denk na over de volgende vragen en documenteer je gedachten met foto's, tekeningen, tekst.

- Hoe, waar en hoe vaak kom je de ander tegen in je dagelijks leven?
- Hoe waardeer je deze meer-dan-mens?
- Hoe zou de ander mij waarderen?
- Wat is mijn relatie met deze meer-dan-menselijke actor?
- Hoe kan ik deze relatie meer waarderen of verbeteren?

Korstmossen als sensoren - Amsterdam Science Park

Korstmosen als sensoren - Amsterdam Science Park

Vignetten

Vignetten zijn korte fictieve verhalen van persona's die zich in een bepaalde situatie bevinden. Met een vignet kunnen stakeholders anderen, hun problemen, gedachten en handelen verkennen en zich beter inleven. Als onderzoeker krijg je met deze oefening inzicht in hoe de betreffende stakeholder zou reageren in de geschetste situatie.

Voorbereiding: Formuleer hoofd- en deelvragen waar je meer over wil weten en bedenk persona's die te maken hebben met deze vraag. Bedenk een relevante situatie waarin de persona's terecht kunnen komen, in relatie tot de vraag. Schrijf per persona een verhaal.

Benodigheden: Vignetten, opname apparatuur.

Oefening:

Organiseer een sessie met een groep stakeholders of doe de oefening 1 op 1.

Neem de vignetten één voor één door en vraag de stakeholder(s) te reflecteren. Leg de deelvragen voor.

Maak een geluidsopname van de gesprekken (alleen met toestemming).

Analyseer de gesprekken.

A series of 20 horizontal black lines spanning the width of the page, providing a template for handwriting practice.

Toekomstdiner - Waag Futurelab

Verhalensessies - Waag Futurelab

Veldnotities

Veldnotities zijn al een hele tijd belangrijk in wetenschappelijk onderzoek naar de levende omgeving. Door notities te maken, te tekenen, foto's te maken of audio op te nemen van de omgeving kun je inzichten vergaren en delen met anderen. In deze oefening kun je zowel objectieve waarnemingen noteren als persoonlijke beleving en interpretatie.

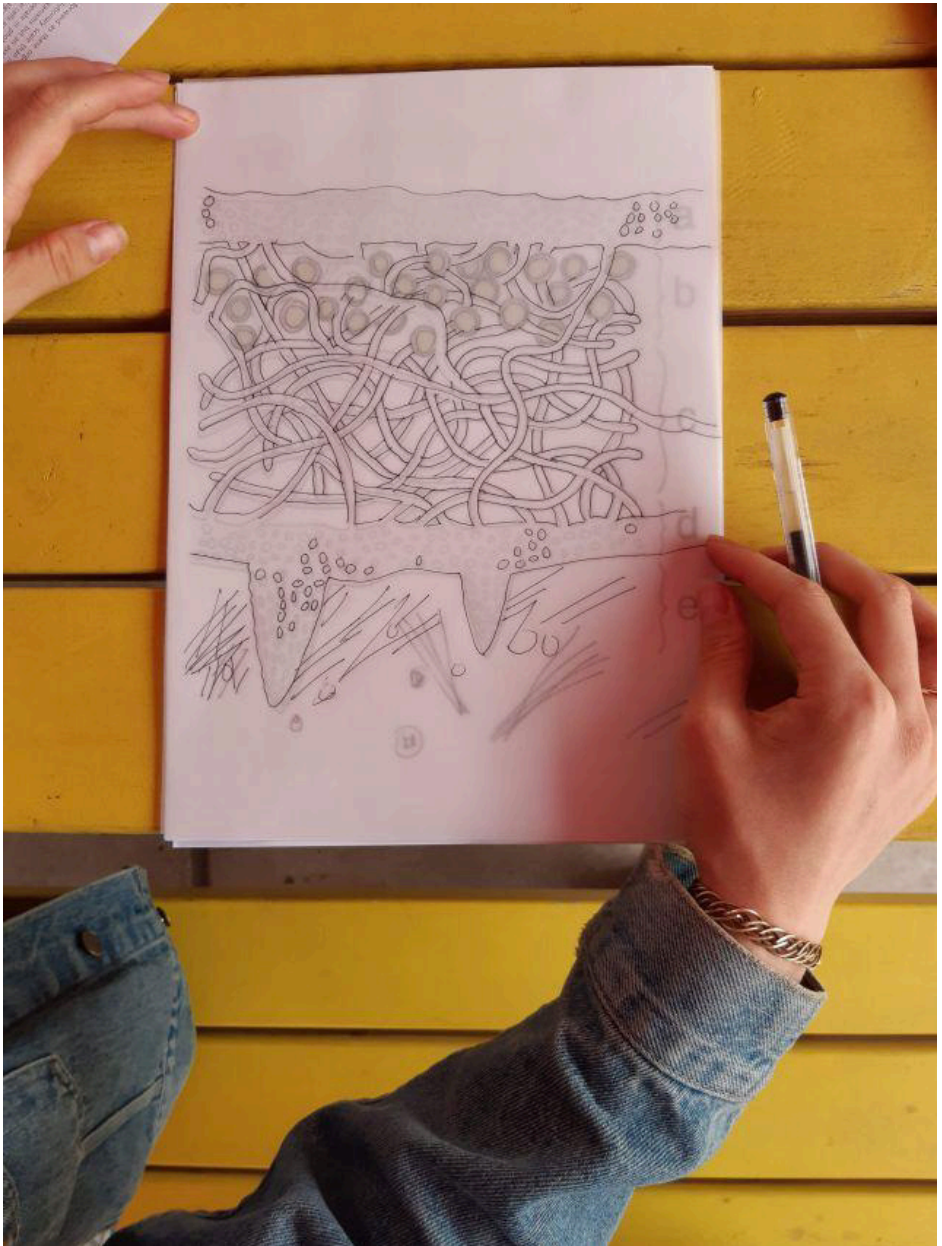
Voorbereiding: Stel een aantal uitgangspunten op voor het maken van de veldnotities, bijvoorbeeld: onderzoeksvraag, locatie, welke vormen van documentatie zijn mogelijk?

Benodigheden: Pen en papier, camera, audio opname apparatuur.

Oefening:

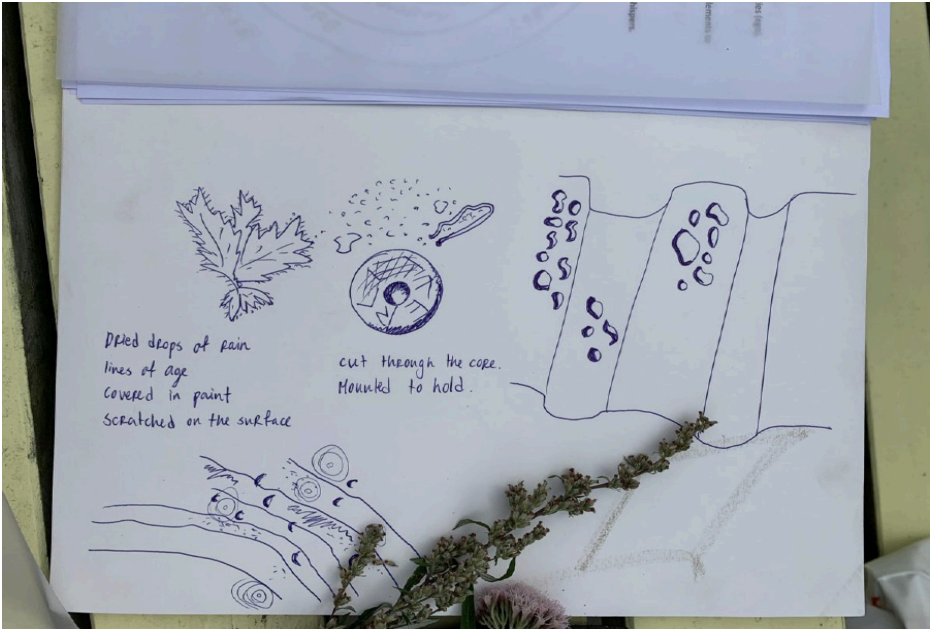
- In de groep: bespreek het concept 'veldnotities'. Wat zijn veldnotities? Heb je weleens veldnotities gemaakt?
- Individueel: ga op pad met een opdracht. Bijvoorbeeld: observeer een IJ gebruiker, maak notities van zijn/haar route, bewegingen, mogelijke gedachten, obstakels, hoe jij je verhoudt tot diegene. Documenteer in een zelf gekozen vorm.
- Deel je observaties en bevindingen in de groep.

A series of 20 horizontal black lines spanning the width of the page, providing a template for writing or drawing.

Dried drops of rain
lines of age
covered in paint
scratched on the surface

cut through the case.
Mounted to hold.

Veldnotities - Waag Futurelab

Photo voice

Photo voice is een participatieve onderzoeksmethode. Als onderzoeker maak je deelnemers actief onderdeel van het onderzoeksproces. Zij leggen individueel hun leefomgeving vast op een visuele manier. Als onderzoeker geef je dus deels de controle uit handen en geef je deelnemers eigenaarschap en vrijheid. Hierdoor krijg je als onderzoeker inzicht in de subjectieve beleving van deelnemers.

Voorbereiding: Stel een toolkit samen waarmee deelnemers hun leefomgeving kunnen documenteren.

Benodigheden: Een toolkit per deelnemer. Bijvoorbeeld:

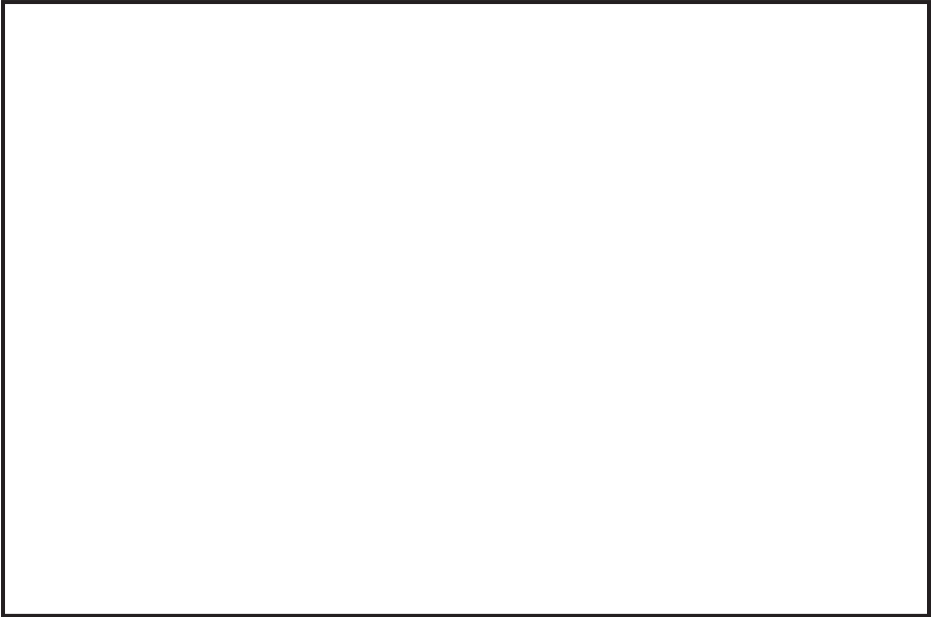
- Wegwerpcamera
- Plattegrond van het onderzoeksgebied
- Notitieboekje
- Audio recorder
- Stickers
- Pen
- Vragen & opdrachten

Oefening: Je gaat zelfstandig voor een x aantal dagen of weken op pad met de toolkit en doet onderzoek aan de hand van opdrachten. Bijvoorbeeld: Maak een wandeling, zet al je zintuigen open en focus op de levende omgeving. Welke kleuren, geuren, geluiden, organismen, mensen, interacties, gevoelens komen bij je binnen? Wat maakt je blij? Wat valt je op? Fotografeer het!

Daarna doe je verslaglegging in beeld en woord, afhankelijk van de tools en opdrachten die je hebt meegekregen.

De bevindingen worden in actief dialoog tussen deelnemer en onderzoeker gedeeld. Samen formuleer je inzichten en reflecteer je op inhoud en proces.

De onderzoeker is vervolgens vrij om de verzamelde data te verwerken en interpreteren.

Bron: Toolbox onderzoek Hogeschool van Amsterdam

Photo voice - Waag Futurelab

Photo voice - Waag Futurelab

Photo voice - Waag Futurelab

2.2 In kaart brengen

Door perspectieven, plekken en bevindingen in kaart te brengen, kun je als onderzoeker met meerdere mensen een overzicht maken van de belangen die spelen rond een plek of binnen een ecosysteem. De mapping oefeningen in dit hoofdstuk brengen verschillende perspectieven bij elkaar en stimuleren deelnemers actief bij te dragen.

Expeditie Toekomst - Waag Futurelab

Counter mapping

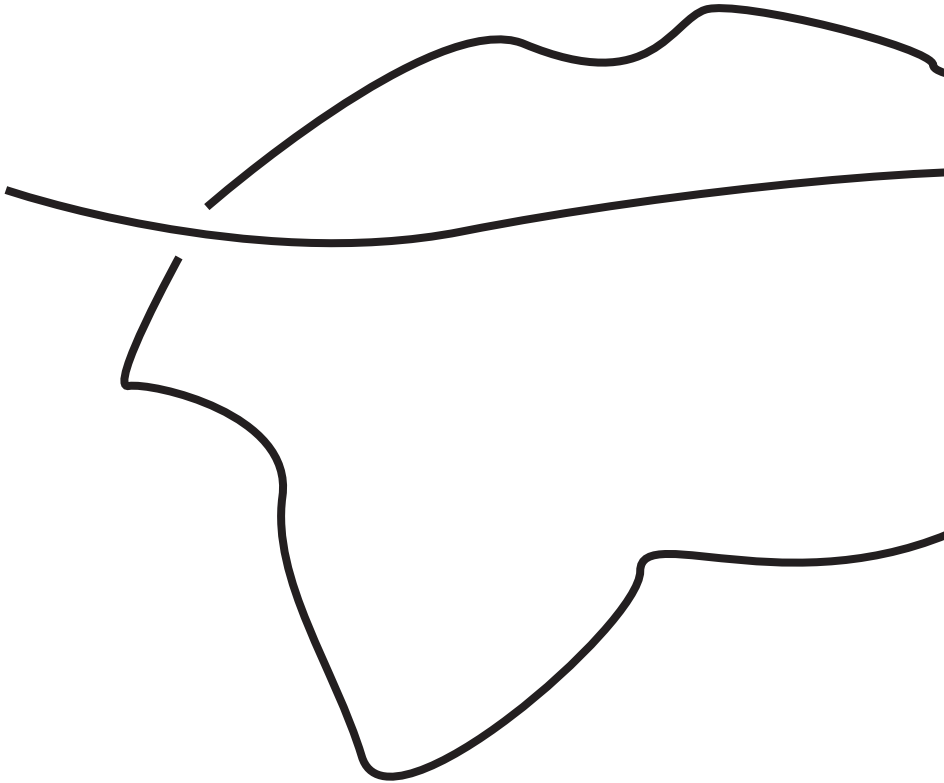
Met deze oefening ontdek je wat je niet (meer) kunt zien in je omgeving. Het onzichtbare wordt zichtbaar en bespreekbaar gemaakt. Geschiedenis, gevoeligheden, nostalgie en verloren kennis kunnen worden opgediept. De omgeving wordt in de context van tijd geplaatst, waardoor je je bewust wordt van ontwikkelingen en veranderingen door de tijd heen.

Benodigheden: Pen en papier, tijdlijn template (optioneel).

Oefening: In duo's (je mag je verbeelding gebruiken):

- Wat is hier nu? Wat kun je wel zien? Wat niet?
- Wat was hier vroeger?
  - 50 jaar geleden
  - 50.000 jaar geleden
  - Aan het begin van de tijd?
- Welke dieren, planten, mensen, materialen zijn hier nu niet (meer)? Maak een tijdlijn vanaf het begin van de tijd tot nu, voeg je gedachten toe
- In de groep: deel je tijdlijn en gedachten

Counter mapping

-
-
- nu
  - 50 jaar geleden
  - 500 jaar geleden
  - 5000 jaar
geleden
  - 50.000 jaar
geleden
  - begin van de tijd

Participatieve mapping

Het maken van een participatieve mapping is een manier om stakeholders of gebruikers actief te betrekken bij een vraagstuk. Zij dragen expertise, relaties, informatie en ideeën bij. Het resultaat van deze oefening is een (collectieve) mapping, bijvoorbeeld van een gebied dat een verscheidenheid aan kennis en percepties laat zien die relevant zijn voor het nadenken over het gekozen vraagstuk.

Voorbereiding: Bepaal het doel en de doelgroep van de mapping. Gaat de mapping bijvoorbeeld over de toekomst van het IJ, de huidige beleving, over veiligheid, of over routes? Formuleer vragen waar de deelnemers over na kunnen denken.

Benodigheden: Een kaart van het onderzoeksgebied, post-its, stiften, stickers.

Oefening: *Optie 1* (buiten in het onderzoeksgebied): ga in een groepje op pad met een kaart van het gebied en beantwoord de geformuleerde vragen aan de hand van wat je ziet en weet. Neem materialen mee waar je aantekeningen mee kunt maken.

Optie 2 (binnen): beantwoord in een groepje de geformuleerde vragen over het onderzoeksgebied. Duid je antwoorden in woord en beeld op de kaart.

Wissel uit met verschillende groepjes. Wat valt op? Welke ervaringen komen overeen of verschillen juist?

Bron: Co-creation navigator Waag Futurelab

Groene Maakplaats op wielen - Waag Futurelab

Groene Maakplaats op wielen - Waag Futurelab

Empathie mapping

Met deze oefening krijgen deelnemers en de onderzoeker meer inzicht in verschillende stakeholders. Niet alleen in wat zij zeggen of doen, maar ook in wat zij denken of voelen.

Voorbereiding: Specificeer de onderzoekscontext en maak een keuze voor verschillende persona van waaruit je de mapping doet. Formuleer ook een vraag of situatie die aan de deelnemers voorgelegd kan worden. Deze vraag dient als leidraad bij de mapping.

Benodigheden: Empathie mapping template.

Oefening: *Kies een personage die op het IJ van belang is. Dit kan aan de hand van een van de eerdere oefeningen, bijvoorbeeld metlist as poetry, nieuwe relaties of veldnotities.*

Vul het template van de empathie mapping in. Kijk hierbij naar de observaties die je hebt gedaan in de eerste stap. Schrijf belangrijke quotes en kernwoorden op.

- Wat zegt en doet de ander?
- Wat ziet en hoort diegene?
- Wat denkt en voelt diegene?
- Wat is de hoop en vrees van de ander?

Analyseer de antwoorden. Welke inzichten kun je hieruit halen? Welke conclusies kun je trekken?

Denken en voelen

Horen

Zien

Zeggen en doen

Hoop

Vrees

2.3 Verbeelden

Hoe ziet jouw ideale toekomst eruit? En wat is ervoor nodig om daar te komen? Deze oefeningen helpen je om te verbeelden wat er nog niet is en wat er (wellicht) gaat komen.

Brief aan de toekomst

Deze oefening helpt je als onderzoeker om inzicht te krijgen in dromen en zorgen van de deelnemers. Door een brief te schrijven worden deelnemers gestimuleerd gedachten en ideeën over de toekomst van de omgeving de vrije loop te laten. De oefening zet hen ook aan het denken over wat er nodig is om de gedroomde toekomst te bereiken.

Vorbereiding: Maak een template waarin je vragen stelt of aanzetjes maakt voor zinnen die relevant zijn voor de onderzoekscontext.

Benodigheden: Pen en papier, template van brief.

Oefening: Beeld je in hoe het IJ in de toekomst zal zijn. Schrijf een brief aan hem/haar. Hoe ziet het IJ eruit? Welke nieuwe ontwikkelingen zijn er? De brief hoeft niet realistisch te zijn, dromen mag! Je kan het voorzetje gebruiken dat op de volgende pagina staat, of zelf een brief bedenken.

Dag IJ,

Het is nu ..... en je bent ..... jaar oud. Ik ben ..... en schrijf je deze brief omdat .....

Misschien is het je in ..... wel gelukt om.....

Ik was best bang dat .....

Het water ziet er ..... uit, het valt me vooral op dat .....

Ik hoop dat ..... altijd behouden blijft en dat je ..... niet

meer hoeft te bevechten.

Ik wens je ..... voor de toekomst en kom snel weer

buurten!

Groet,

.....

P.S.: .....

Backcasting

Backcasting is een manier om met een creatieve en kritische blik te kijken naar mogelijke toekomsten. Door als onderzoeker samen met deelnemers na te denken over een gedroomde toekomst en terug te redeneren naar de stappen die nodig zijn om daar te komen, stimuleer je dialoog tussen verschillende deelnemers. Hierdoor leren zij elkaars ideeën en belangen beter kennen.

Benodigheden: Pen en papier, post its, stickers.

Oefening: In kleine groepjes (3-5 personen):

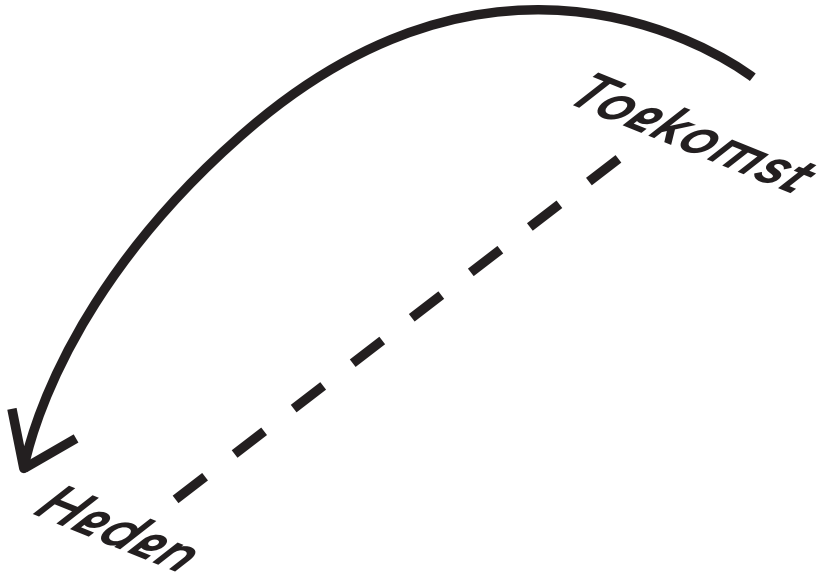
Ga met elkaar in gesprek over de gedroomde toekomst van het IJ. De ideeën hoeven niet realistisch te zijn.

Bedenk een headline die de gedroomde toekomst onderschrijft.

Bespreek:

- Hoe komen we tot deze toekomst? Welke omstandigheden, acties, mensen, bronnen zijn er nodig? Wanneer? Maak een tijdlijn.
- Deel de gedroomde toekomst en stappen die nodig zijn met de andere groepjes. Reflecteer met elkaar.
- Optioneel: stem aan de hand van stickers op de stappen en toekomst die je het met meest aanspreekt.

Bron: Co-creation navigator Waag Futurelab

Veldnotities zeilbootvaarder

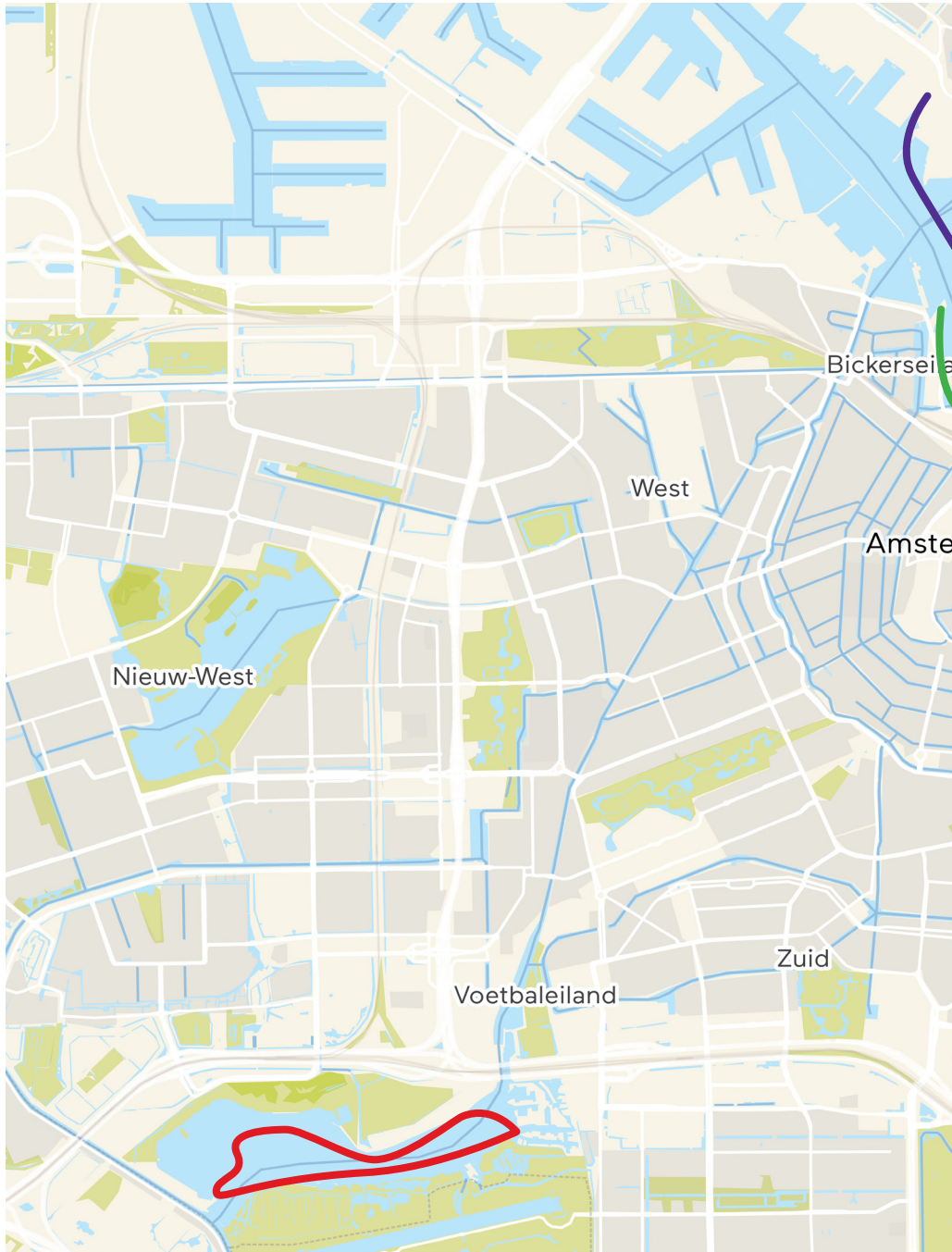
3. Stemmen van het IJ

In dit hoofdstuk komen verschillende gebruikers van het IJ en het water van Amsterdam aan het woord. Door met hen de methodes toe te passen uit het handboek Stem van het water, heeft Waag Futurelab samen met hen nieuwe inzichten kunnen ophalen.

Vanuit pleziervaart is het belangrijk dat iedereen toegang heeft tot het water. Een verkeersleider geeft prioriteit aan de veiligheid. Maar beide gebruikers dragen mogelijkheden aan om pleziervaart in een langzame vaargeul te kunnen hebben.

In de mapping oefening zien we letterlijk de verschillende perspectieven terug. Voor de pontschipper is het water een lange weg die overgestoken wordt. Voor een zeilbootvaarder is het water een groot oppervlak.

Kennis en geschiedenis spelen voor de bewoners en gebruikers ook een grote rol. Zo noemen zij kansen voor meer historische connectie, meer groen, maar ook meer kleine praktische vaart in de stad worden aangedragen. Waar er kansen zijn om de kades en vrachtwagens te vervangen voor bootvaart.

Mapping stemmen van het IJ

Zeilbootvaarder

Wat vind je belangrijk op het water?

Alle soorten boten en manieren om te varen zijn uniek voor de stad. Het geeft echt een andere kwaliteit als ze actief rondvaren.

De stad is echt verbonden aan het water, dat vind ik belangrijk om te koesteren. We moeten die plekken waar er ruimte is voor mensen om op het water te leven of te recreëren blijven ondersteunen en ontwikkelen. Ook in groepsverband en met een grotere gemeenschap. Zodat je niet alleen dure jachthavens krijgt, maar er vooral ruimte is om met een klein bootje en weinig kennis het water te kunnen ontdekken. Het is een hele nieuwe wereld om te ontdekken en dat gun ik iedereen. Het moet een goede mix krijgen van verschillende functies van wonen en varen. Niet alleen maar gericht op toeristen of bedrijven.

Wat wil je voor de toekomst van het water?

Ik zie in de toekomst graag meer ruimte voor natuur, zoals drijvende tuinen. Er zijn plannen om de ponten te vervangen voor bruggen. Dan ontstaan er ook kansen om aan die bruggen ecologische doelen te koppelen. Maar het heeft ook iets unieks om 's avonds op een pont te staan, even een rustmoment. Dat is wel een belangrijk aspect van Amsterdam en het zou jammer zijn als dat weggaat.

Interview zeilbootvaarder KNSM-eiland

Interview zeilbootvaarder KNSM-eiland

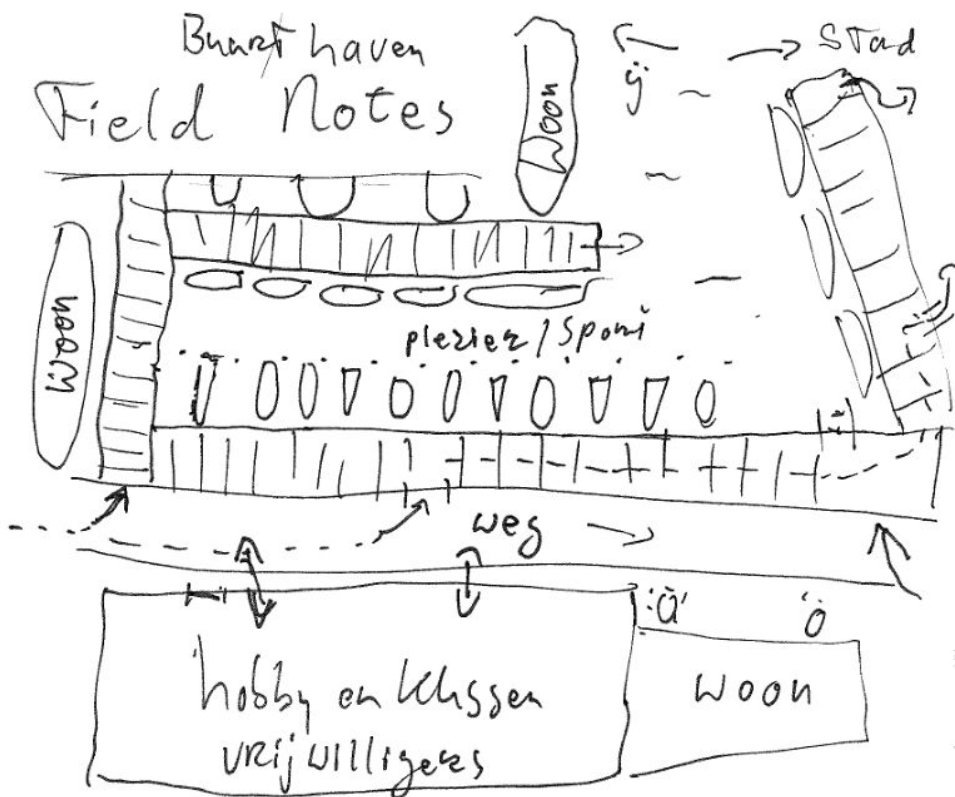
Veldnotities

Tijdens het maken van de notities komen we op de levendige mix van wonen, werken, hobby en natuur die op deze plek van de haven op KNSM-eiland samenkomen.

De loods die direct aan de haven ligt, biedt kans om de boten te repareren en kennis op te doen. De deur staat open en er is altijd wel iemand bezig. De oude kadepalen zijn niet meer in gebruik om boten aan te meren, maar het rottend hout huist meerdere vlinderstruiken.

Interview zeilbootvaarder KNSM-eiland

grote mix tussen woon/plezier/hobby
heel toegankelijk, buurt vibe
mijn route naar winkel loopt
door de haven

~~oude wijk~~ nieuw op oud ~~plezier~~

oude kad^o

Pontschipper

Als je op gebieden komt waar veel beroepsvaart is en veel scheepvaart, dan moeten mensen een marifoon hebben en communiceren. Dus ook hier op het IJ. Melden bij de post. Die sloepjes met al die studenten erin, dat moeten ze hier verbieden. Het is levensgevaarlijk. Die zie je midden in de nacht, zo dronken als een aap met 20 man op een sloepje zitten, dat is waanzin.

Wat is iets aan het water dat jou opvalt en dat andere mensen niet zien?

Wij zien snel hoe de wind staat en of die draait. Aan de lucht zien we dat er buien aankomen. Ik zie alle verschillende boten. Nu zie ik bijvoorbeeld een vrachtschip met lading, de havendienst en een sleepbootje. Dat is allemaal beroepsmatig. Hier hebben we een sluis die houdt het zout tegen. Behalve als er een kneiter van een cruiseschip hiernaartoe komt, dan gaan al die deuren open en dan komt het zout mee. Dus dan kan er ook af en toe een dier meekomen, zoals een zeehond.

Interview pontschipper Amsterdam

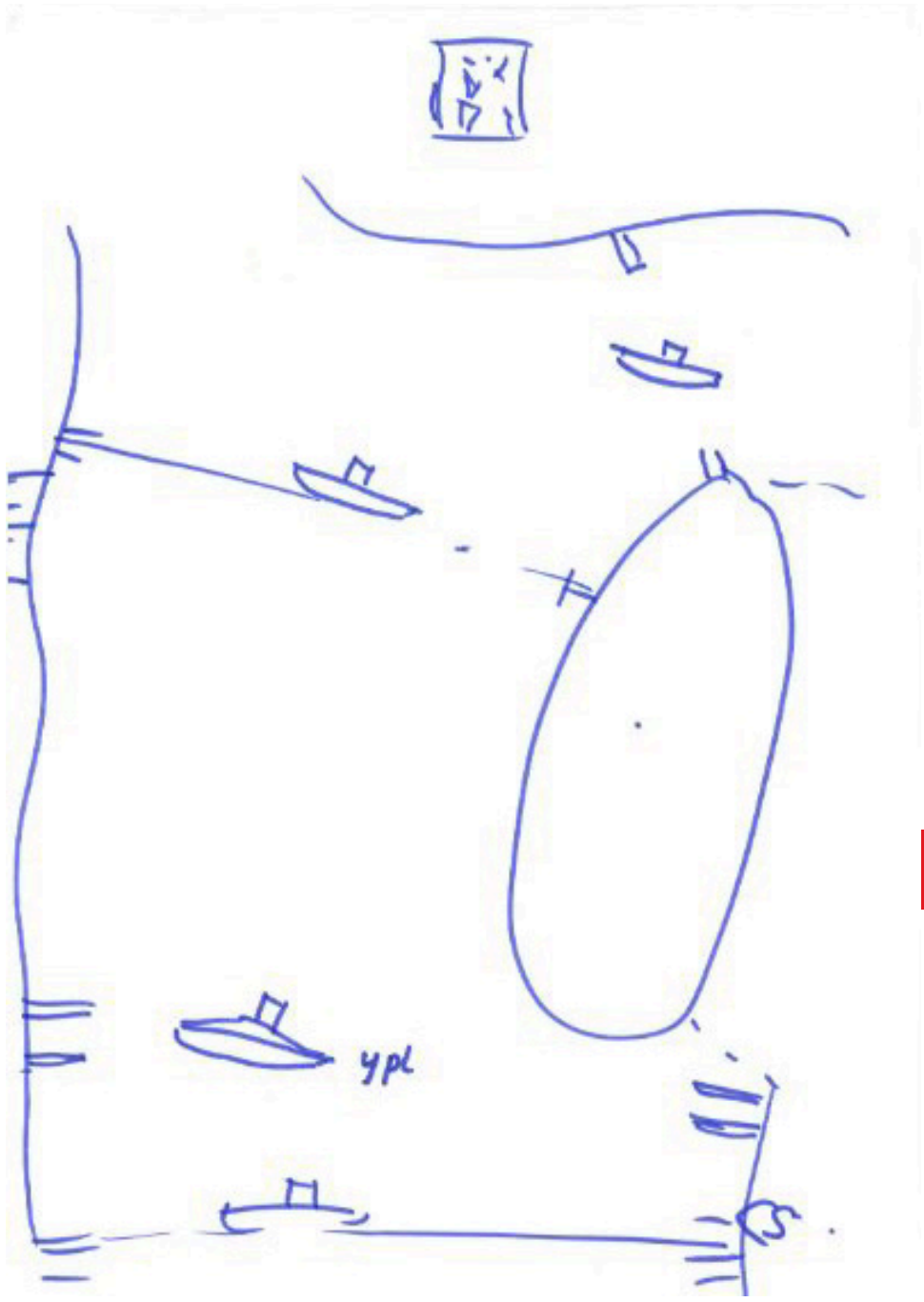

List as poetry & mapping

Wat is jouw grootste droom voor het water?

Mijn droom voor het water is dat het behouden blijft. Dat ze geen bruggen erin gaan leggen en dat hier geen woonschepen komen. Het moet blijven zoals het is en aan de kant moet het alleen maar mooier worden.

Ik ben beuten en ik ziekt Water ende Zee.
de Indastrie en schepvoet
Schepen Duiken naar teer en olie
en wil laat gassen
Heerlijk om water te Duiken het is
echt Hollands.
Waar ik van hou

Mapping pontschipper Amsterdam

Verkeersleider Schellingwoude

Heb je iets meegemaakt dat je bijzonder vond?

Elk seizoen heeft zijn eigen charme. In de zomer kan het super druk zijn, met ook de pleziervaart erbij. In de herfst is de winterstallingsperiode en dan gaan alle bootjes met slecht weer het water op. Dan moet je nog alerter zijn dan in de zomer. Het is dan wel rustiger, maar dan moet je eigenlijk nog beter opletten. Het regent, het waait, en die mensen hebben helemaal geen zin om te varen en willen snel nog even ergens langs. En verder is komend jaar Sail. Daar zijn we als organisatie nu al mee bezig om dat voor te bereiden.

Wat zou jij anderen willen meegeven over jouw ervaring?

Let gewoon goed op. En zorg dat het voor jezelf en anderen leuk en fijn is. Varen doe je samen. Er kunnen kritieke situaties ontstaan als een sloepje die de vaarregels niet kent een schip van 110 meter lang tegenkomt. Ja, dat is vaak wel heel spannend. En zeker met pleziervaart, die eigenlijk niet weten wat ze doen en **die schepen komen met 20/25 km aanvaren. Die kunnen niet even op de rem trappen zo snel als een auto stilstaan.** Die schepen hebben echt wel even tijd nodig om tot stilstand te komen. Heel veel mensen die op een sloepje varen die beseffen dat niet, die denken dat schip kan toch wel even aan de kant gaan voor mij.

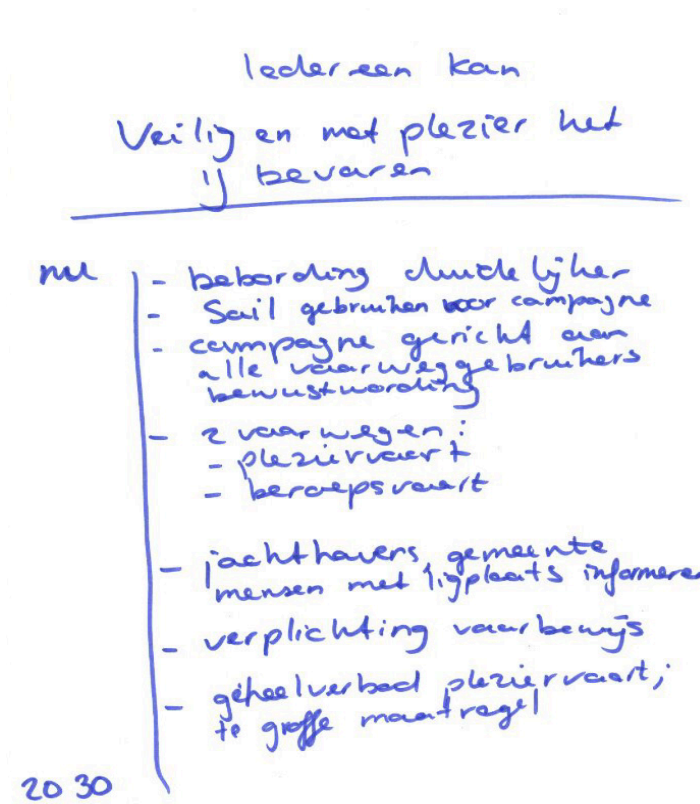
Interview verkeersleider Schellingwoude

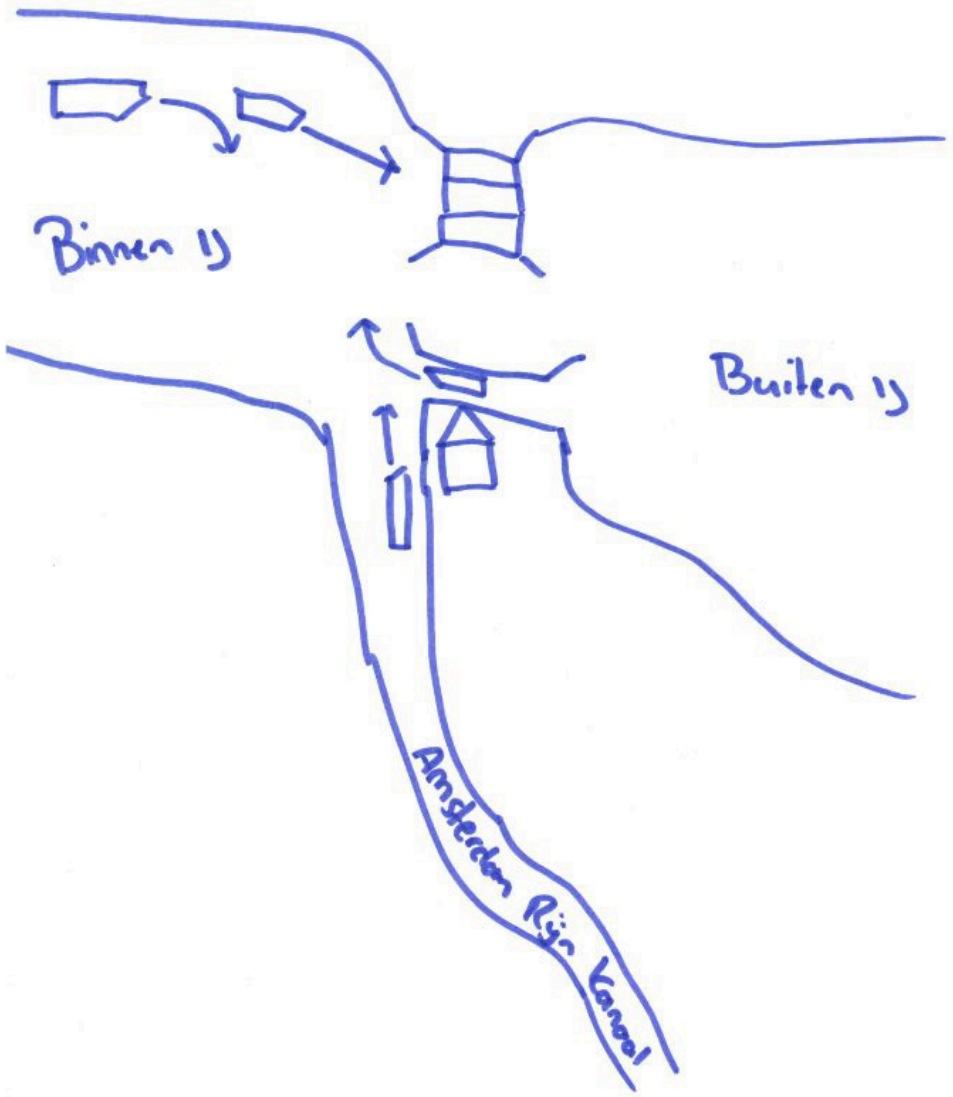
List as poetry & mapping

De verkeersleider wil graag een toekomst waarin iedereen veilig en met plezier het IJ kan bevaren.

Om daar te komen heeft hij een aantal acties genoemd zoals:

- Duidelijke bebording
- Bewustwordingscampagne
- Gescheiden vaarwegen voor beroeps- en pleziervaart
- Verplichting vaarbewijs

Woonbootbewoner

Neem ons mee in een dag op het water voor jou.

Ik ben vooral op de boot zelf, omdat het mijn huis is natuurlijk. Het contact met het water voelt heel dichtbij. Je hoort door het water alle geluiden heel goed. Bijvoorbeeld als er een vrachtschip of een andere boot langskomt, dan weet ik zonder te zien wat er voorbij vaart. Er is hier veel reuring, voornamelijk door toeristen. Ik erger me niet aan de reuring, dat hoort erbij en gebeurt af en toe.

Wat heb je meegemaakt op het water?

Het enige stuk waar het echt spannend is, is als ik de vaargeul voor de bedrijfsvaart over moet. Je moet goed kijken of een boot wel of geen vracht mee heeft. Wat veel mensen zich niet realiseren is dat een geladen vrachtship niet kan stoppen, de remweg is tenminste 3 keer de lengte van de boot. Daar moet je op anticiperen en goed mee om gaan.

Wat is iets wat andere mensen niet opvalt aan het water, maar jij wel ziet?

Het industrieel erfgoed. Bijvoorbeeld bij de Molen van brouwerij het IJ, daar hoorde vroeger een boot voor te liggen net zoals bij de pakhuizen. **Veel mensen weten niet waarom de grachten aangelegd zijn, daar zou ik graag meer aandacht voor willen. Amsterdam staat namelijk bekend om het water, maar de historie van waar dat water vandaan komt is niet bij iedereen bekend.**

Mijn droom voor de toekomst is dat er in plaats van vrachtschepen en grote ponten kleine bootjes komen, zodat het water een gezellige openbare ontmoetingsplek wordt. Er zou nog meer gebruik gemaakt kunnen worden van de grachten voor transport van vrachtvervoer naar de binnenstad door middel van kleine bootjes. Dan zijn er ook minder vrachtwagens nodig die voor oponthoud zorgen.

Interview woonbootbewoner centrum

Interview woonbootbewoner centrum

Brief aan de toekomst

Een wens om de geschiedenis van scheepvaart in Amsterdam meer leven in te blazen, weten die toeristen wel waarom alle kanalen gebouwd zijn?

*En hoe werden al die pakhuizen bevoorraad?
Wat is een parlevinker nou precies?*

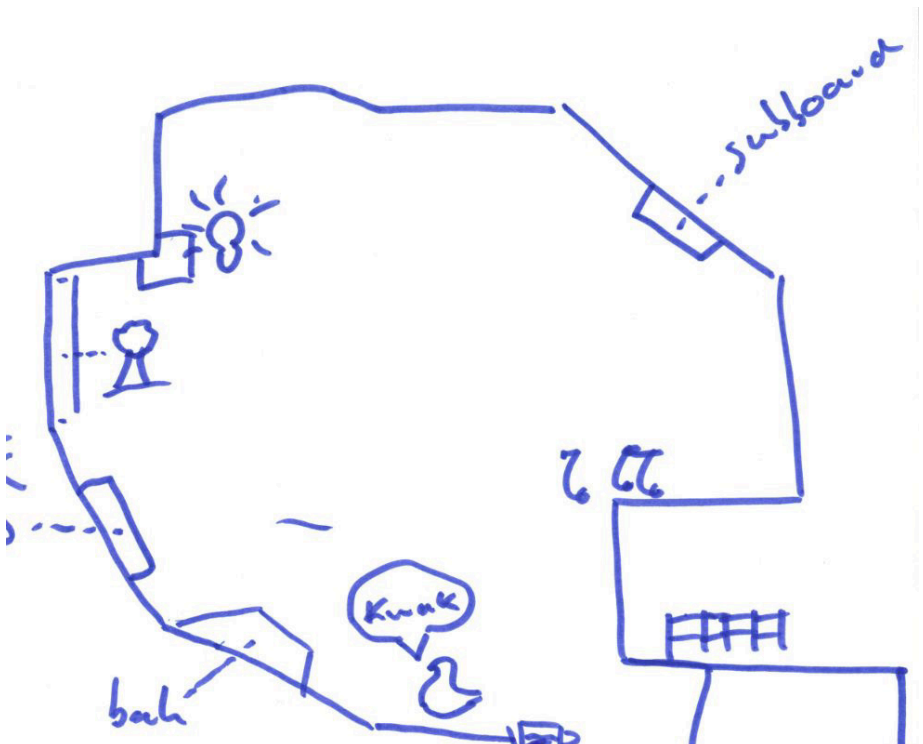
Deze brief is een wens voor actief gebruik van het water en het IJ, maar op een maat waarbij alle gebruikers er goed op kunnen gedijen.

Ik droom voor het Y, dat het een functie krijgt voor alle bewoners van Amsterdam. Een plek waar beroepsvaart en pleziervaart niet gescheiden hoeven worden. De giga schepen worden ingeruild voor kleine bootjes.

Onervaren vaarder

Wat is jouw grootste droom voor dit stuk water?

Mijn droom voor het water is dat het schoon is, zonder afval, en dat er meer zwemplekken komen. Dat je er in kan zwemmen, zonder je zorgen te maken over je gezondheid.

Mapping onervaren vaarder

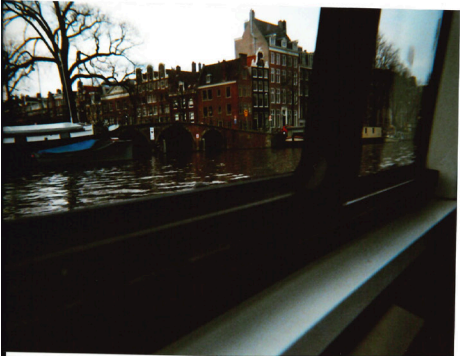
Mapping onervaren vaarder

Photo Voice

Photovoice onervaren vaarder

Photovoice onervaren vaarder

Stadsecologen

Het IJ is een snelweg voor de meervleermuis. Voor deze vleermuis is het IJ 's nachts een goede weg om zich te verplaatsen naar het zuiden van het land. Voor de mens is de vleermuis ook een aanwinst: hij eet veel muggen! Op de kade van het Stenen Hoofd vind je de grootste diversiteit aan varens. Deze wand is opgebouwd uit stenen, mortel en kalk waardoor er unieke soorten varens groeien.

Field Notes

Chamaedryas. Het is de
varens die het IJ op zijn
Te laten zien te laten ^{zijn} in al jaren
samen? 13 @ 10 vide
Het is de varens die in de ~~oede~~
~~in de oede~~ ~~in de oede~~ ~~in de oede~~
13 @ 10 vide in Amsterdam

Wandeling stadsecologen O20wildlife

Wandeling stadsecologen O20wildlife

---

4. Maken

Dit hoofdstuk laat voorbeelden zien van interventies waarmee we participatief onderzoek doen. Deze interventies bouwen voort op het hiervoor beschreven veldonderzoek om tot nieuwe perspectieven en ideeën te komen.

Dit is een creatieve manier van onderzoek doen en data verzamelen, in plaats van traditionele methoden zoals interviews of meetings. Met een aansprekend object of interactieve activiteit worden perspectieven van deelnemers verzameld.

De eerste drie voorbeelden zijn interventies die Waag Futurelab eerder heeft uitgevoerd. De laatste drie interventies zijn concepten die Waag ontwierp voor het IJ. De concepten zijn ontwikkeld op basis van het veldonderzoek dat wordt beschreven in hoofdstuk 3: Stemmen van het IJ.

Interventies Waag Futurelab

Groene Maakplaats op Wielen

Situatie: De Groene maakplaats op wielen is geïnitieerd tijdens een project waarbij Waag Futurelab samen met bewoners uit een buurt groene plekken in de publieke ruimte realiseerde.

Na veldonderzoek en brainstorms met de buurt ontstond het idee om een fysieke plek te realiseren. Voor het verbouwen van voedsel, het organiseren van evenementen rondom ecologie en als ontmoetingsplek. Het bleek een moeilijk en lang traject om hier officieel toestemming voor te krijgen.

Interventie: Waag ontwikkelde een ludieke, mobiele installatie die het idee van de vaste fysieke plek op een laagdrempelige en tijdelijke manier startte. Omdat de installatie mobiel en kleinschalig was, was er geen toestemming voor nodig. Tijdens een aantal momenten reden we met de Groene maakplaats door de buurt. Het was een conversatie vehikel waarmee we verder in gesprek konden over die vaste fysieke plek. We organiseerden bijvoorbeeld mapping activiteiten en co-creatie oefeningen. Deze interventie zorgde ervoor dat we in een vroeg stadium van het project al zichtbaar waren voor de buurt en (overheids) instanties

Kenmerken: uitnodigend, laagdrempelig, flexibel, experimenteel, hands on.

Groene maakplaats op wielen - Waag Futurelab

Biodiversiteitswandeling

Situatie: Waag Futurelab deed mee aan een Europees onderzoek over biodiversiteit. Als eerste stap binnen dit onderzoek betrok Waag Futurelab bezoekers, bewoners en andere stakeholders om samen het Amsterdam Science Park en de omgeving te ontdekken. Wat speelt er in de buurt? Waar zijn mensen blij mee? Wanneer komen ze wel of niet naar het park? Wat zijn hun routes? Wat is hun relatie met de natuur? En hoe waarderen mensen bepaalde plekken?

Interventie: Waag ontwikkelde samen met lokale stakeholders een wandeling langs belangrijke en bijzondere plekken op het Amsterdam Science Park. De wandeling kon zelfstandig gedaan worden. Er werd ook een aantal keer een groepswandeling georganiseerd. Tijdens de groepswandeling ontstonden nieuwe ontmoetingen en werd input verzameld over hoe stakeholders naar het park kijken. Die input diende als basis voor het ontwikkelen van vervolgactiviteiten en het bouwen aan lokale relaties.

Kenmerken: participatief veldonderzoek, explorerend, kennis maken.

Biodiversiteitswandeling - Waag Futurelab

Biodiversiteitswandeling - Waag Futurelab

Wildspot

Situatie: Futuribile initieerde samen met Waag Futurelab en Amsterdam University College studenten de Wild Spot op het Amsterdam Science Park. Voor een Europees onderzoek ontwikkelden we met elkaar een plek met als doel het stimuleren van biodiversiteit en verwondering over de levende omgeving.

Interventie: De Wildspot is een ecologische plek waar bezoekers van het Amsterdam Science Park kunnen ontluggen van technologie, zodat je met aandacht naar de natuur kunt kijken en kan ontstressen van de studiedrukke. De studenten bouwden in co-creatie eendenverblijven, verticale tuinen op pallets en ontmoetings- en relaxplekken.

Om tot het ontwerp van de Wild Spot te komen, doorliepen de studenten verschillende stappen, onder leiding van Futuribile:

1. contextualiseren
2. mappen
3. co-design
4. prototype bouwen
5. evalueren
6. tweede iteratie prototype

Kenmerken: Co-creatie, prototype, experimenteel, designproces.

Bron: Futuribile, Europees innovatie- en onderzoeksproject T-Factor.

Wildspot - Waag Futurelab, Futuribile

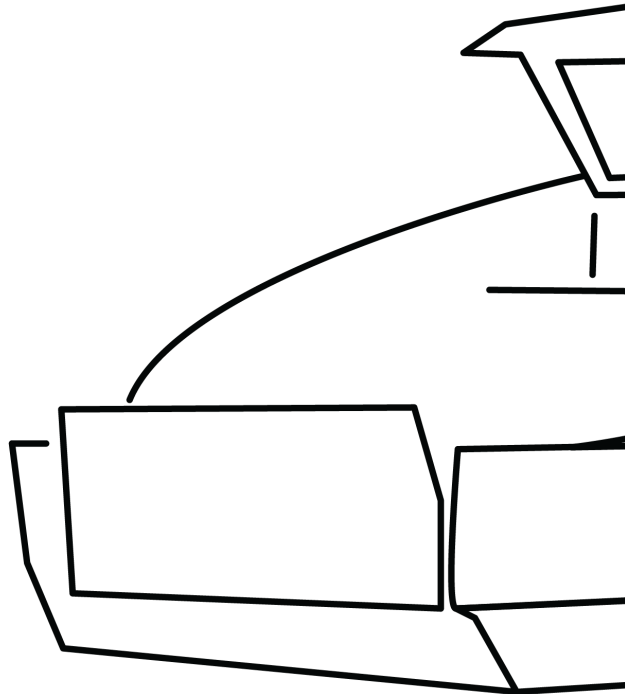
Wildspot - Waag Futurelab, Futuribile

Drijvende Lezingen

Drijvende lezingen is een evenementenreeks waarbij we op een drijvend object samen met experts een bepaald onderwerp aansnijden. Meevaren met een pontkapitein? Op een toeristenboot praten over de drukte op het IJ, met een zeilboot stil naar de natuur aan de waterkant luisteren? We nemen je actief mee, en kijken en

Vaak zijn lezingen ver om gaat. Door midden verwelkomen, worden c aan te zetten en is er ruim van voorbeelden. Tijden rond het IJ, starten we a voeren van het gesprek, waar het gesprek over ga

Deze interventie zorgt v uit om deel te nemen a Hiermee kan publiek woi niet naar lezingen in een in de buitenlucht.

Doorkijkjes in de Waterwereld

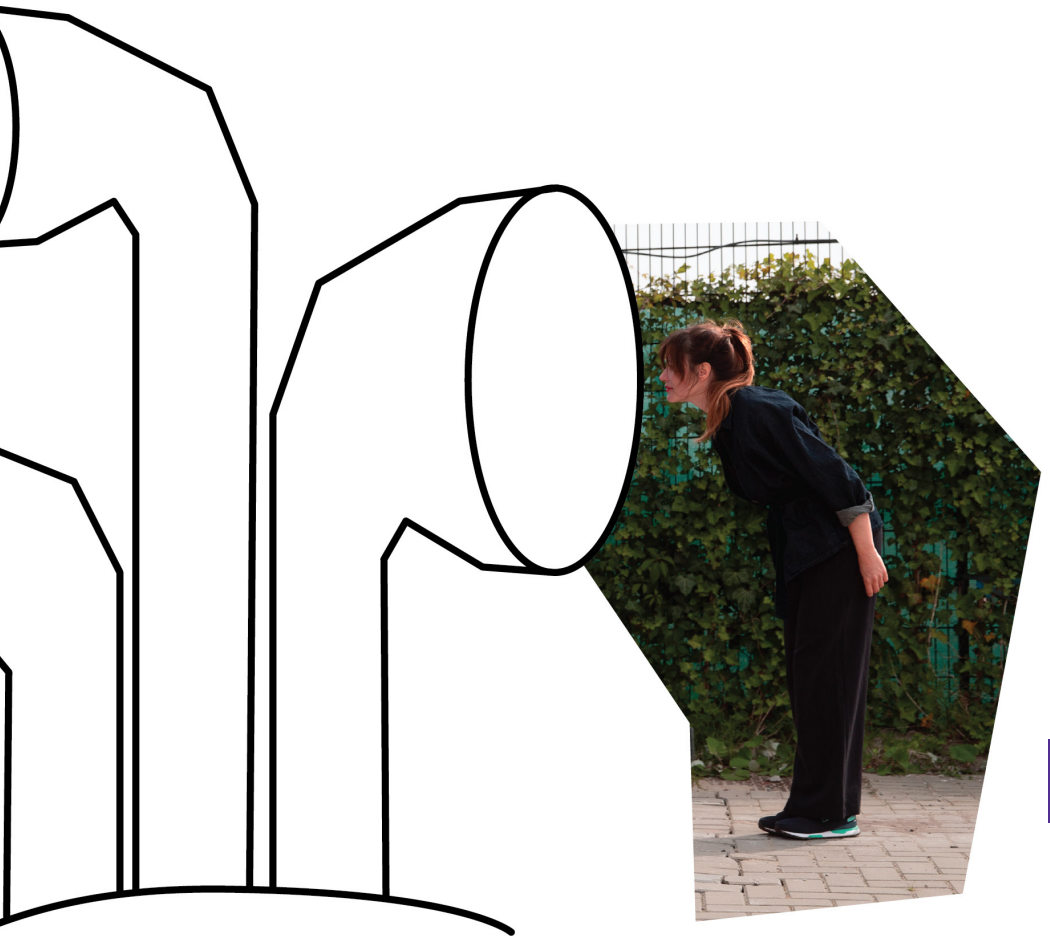
We zien weinig van wat er zich afspeelt onder het water. Veel menselijke gebruikers zien vooral wat er leeft boven water. Met doorkijkjes in de waterwereld bezoekers, bewoners en andere gebruikers van I doorkijkje naar de waterwereld die normaal niet zichtbaar is vanaf het land.

Met een aantal livebeelden onder water geven in de waterkwaliteit, leven en ecologie, maar ook lawaai-overlast en andere effecten van beroepsvaart op het IJ.

Periscopen bieden daarnaast ook de kans om andere mogelijk te maken: hoe gaan verkeersleiders te werk hun overzicht over het water eruit? Wat is het perspectief van een pontschipper? Hoe ziet de vleermuis het IJ in de

De periscopen bieden de mogelijkheid om te kijken op verschillende kanalen. Daarmee helpt het kijkers, inzicht te krijgen in de wereld van verschillende gebruikers van het IJ: van beroepsschipper tot recreant, en van dierbewoner. Met deze interventie vergroten we begrip over het IJ op een speelse manier.

Illustratie Doorkijkjes in de Waterwereld

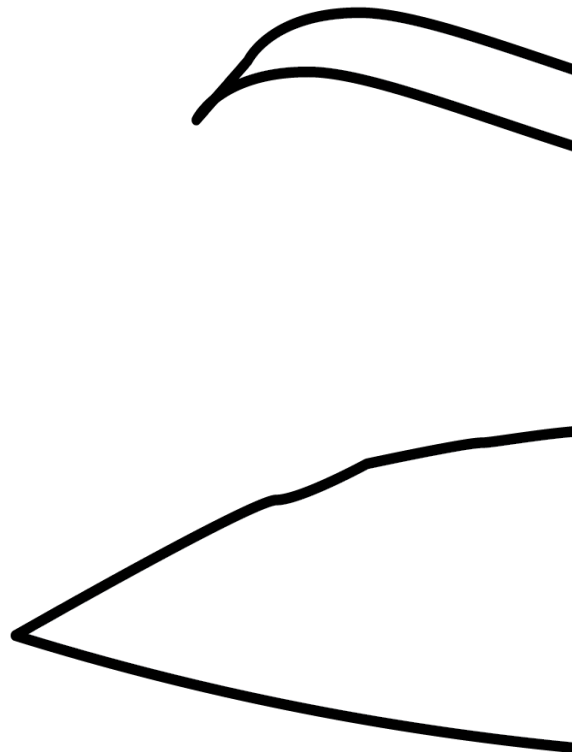

Microstaat op het IJ

Wat als jij de baas was van er
richten we ons eigen stukje
eigenen we onszelf een stu
en richten we met elkaar e
perspectieven bij elkaar in di

In deze interventie brengen
bij elkaar, om gezamenlijk t
die recht doet aan alle geb
omgeving met elkaar in te r
ontwikkelen zonder rekening

Dit experiment nodigt geb
elkaar af staan uit om gezam
een klein stukje IJ. Op een v
kleine schaal experimenterer
voor natuur. De ideeën die
vervolgens worden toegepas
gebieden.

Illustratie Microstaat op het IJ

Waag Futurelab

Waag Futurelab zet zich al 30 jaar in voor het ontwerp en de ontwikkeling van een duurzame, rechtvaardige samenleving. Waag werkt in een team van ontwerpers, kunstenaars en wetenschappers, dat publieke onderzoeksmethoden toepast op technologie en de samenleving. Daarmee stelt Waag zoveel mogelijk mensen in staat mee te ontwerpen aan een open, eerlijke en inclusieve toekomst.

Urban ecology lab

Het Urban ecology lab van Waag houdt zich bezig met de ontmoeting van de gebouwde stad met de levende natuur. We begrijpen steeds beter dat de mens niet los van de natuur staat, maar ervan afhankelijk is voor haar gezondheid, welzijn en levensgeluk. Het Urban Ecology Lab onderzoekt de toekomst van de stad als levende plek, waar mensen gelijkwaardig samenwonen met vele andere levensvormen.

Hoe verhouden wij ons tot andere dieren, planten, bodem, lucht en micro-organismen, oftewel tot het 'meer-dan-menselijke'? Welke antwoorden bieden zij op grote vraagstukken als adaptatie, weerbaarheid en mentaal en fysiek welzijn? Door middel van lokale en kleinschalige experimenten dragen we bij aan de transformatie van onze 'urban jungle' tot een levendig ecosysteem. Daarin staan gedeelde ervaringen tussen mensen en andere levensvormen centraal. We ontwikkelen participatieve methodes en gaan samen met kunstenaars, burgers, gebiedsontwikkelaars en onderzoekers het veld in.

Colofon

Gepubliceerd door: Waag Futurelab

Auteurs: Floortje Vermeer, Judith Veenkamp, Thieu Custers, Aukje Ympa, Anne Wijnen

Vormgeving: Thieu Custers

Redactie: Emma Schep

Met methodes ontwikkeld door:

Rosalie Bak (www.rosaliebak.com)

Floortje Vermeer

Adriana Knouf (www.tranxxenolab.net)

Esmee Geerken (www.esmeegeerken.com)

HvA Toolbox onderzoek (www.toolboxonderzoek.nl/)

Futuribile (www.futuribile.org)

Heb je vragen of wil je met ons verder praten over deze publicatie? Mail ons dan op judith@waag.org.

Contact:

Waag Futurelab

Nieuwmarkt 4

1012 CR Amsterdam

www.waag.org

Deze publicatie is gemaakt in opdracht van Rijkswaterstaat.

Rijkswaterstaat
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat

Dit werk valt onder een Creative Commons-licentie:

Naamsvermelding / Niet commercieel / Gelijk delen Int. 4.0

© Waag 2025

Stem van het Water

Met deze ontwerpende methode nodigen we je uit om met andere ogen naar het IJ en haar omgeving te kijken. De methode omvat verschillende oefeningen die je stimuleren anders te kijken, nieuwe relaties aan te gaan of bestaande relaties te verbeteren. Dit kunnen relaties zijn tussen mensen, maar ook tussen mensen en de levende omgeving (dieren, planten, schimmels). Op deze manier kunnen we met elkaar de meerstemmigheid van het IJ (h)erkennen en bouwen aan een groene, veilige toekomst voor het IJ.

Met de oefeningen in dit boek ga je concreet aan de slag om verschillende stemmen van het IJ op te halen. Deze nieuwe perspectieven kan je vervolgens meenemen in besluitvorming en je eigen werk.